

Pápai igazságszolgáltatás az Árpád-kori Magyarországon

Barabás, Gábor: *Delegated Papal Jurisdiction in Arpadian Hungary. Bishops – provosts – papal chaplains.* Research Centre for the Humanities, Budapest, 2023. 400 oldal (Arpadiana XVI.)

A pápai hatalom részleges delegálásának egyik specifikus változata volt a középkorban a kiküldött bíraskodás. A 12. században kialakuló intézmény az egyházi igazságszolgáltatás terén volt hivatott tehermentesíteni a pápai udvart és sajátosan ötvözte a kúriai hatásokat a helyi egyházi réteg bíraskodási tevékenységével. Ezt a különleges kiküldési formát állítja középpontba az az angol nyelvű monográfia, amely jelen ismertetés tárgyát képezi.

Barabás Gábor a Pécsi Tudományegyetem Középkori és Koraújkori Történeti Tanszékének docense, akinek fő kutatási területe a 13. századi pápai–magyar kapcsolatok, a Magyar Királyság külpolitikája és az uralkodók dinasztikus politikája az említett korszakban. A *Delegated Papal Jurisdiction in Arpadian Hungary* című kötet az Arpadiana sorozat 16. tagjaként jelent meg 2023-ban. Ez Barabás Gábor harmadik idegen nyelvű kötete, amely a doktori disszertációjára épülő német nyelvű könyvét¹ és a Font Mártával közösen jegyzett, Kálmán hercegről írott munkát² követi. A szerző szakmai termékenységét szemlélteti, hogy az elemzendő kötettel azonos évben egy másik, szintén angol nyelvű kiadvány is napvilágot látott.³

A *Delegated Papal Jurisdiction* főszövege nyolc, szervesen egymásra épülő fejezetre tagolódik. Az első szerkezeti egység a téma kutatástörténetét mutatja be, a leggyakrabban alkalmazott nemzetközi-hazai bontás szerint. Barabás Gábor felhívja rá a figyelmet, hogy bár a delegált bírói intézmény régóta ismert volt a kutatók előtt, az 1960-as évek végéig elsősorban kánonjogi munkákban került szóba és ott

¹ Das Papsttum und Ungarn in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts (ca. 1198 - ca. 1241) Päpstliche Einflussnahme – Zusammenwirken – Interessengegensätze. Wien, 2014

² Coloman, King of Galicia and Duke of Slavonia (1208–1241): Medieval Central Europe and Hungarian Power. (Beyond Medieval Europe). Leeds, 2019.

³ Popes, Rulers and their Delegates: Chapters of Papal–Hungarian Relations in the Thirteenth Century. Pécs, 2023. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi sorozat 13.)

is csak érintőlegesen. Magyarországon Bónis György volt az első, aki más delegálási formáktól elkülönítve, részletesebben kezdett foglalkozni a delegált bírászkodással.

A kötet következő fejezete (II.) áttekinti a delegált bírói intézmény kialakulását, a kiküldöttek felhatalmazását és kötelezettségeit és az eljárás lefolytatásának módját. Ezt a leírást egészíti ki a következő szerkezeti egység (III.), amely a kiküldött bírászkodás magyarországi megjelenését és specifikumait tárgyalja. Barabás megállapítása szerint a Magyar Királyság területén, delegált bírók által kezelt ügyek jellegükben kisebb diverzitást mutatnak, mint a korszak nyugat-európai párhuzamai. A kiküldöttek között a magasabb egyházi méltóságokat viselők (érsekek, püspökök, apátok) voltak többségben; közöttük is kiemelkedtek a ciszterci monostorok apátjai.

A 13. századi Magyar Királyság területén delegált bírók által kezelt ügyek részletezésére a következő három fejezetben (IV., V. és VI. fejezetek) kerül sor. Barabás a tatárjárást választóvonalként kezeli, ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a delegált bírók hatáskörébe utalt ügyek számának 1241 utáni – és főként az 1250-es évektől egyértelműbben megfigyelhető – csökkenése nem csak a mongol támadás, illetve az uralkodócsaládon belüli feszültségek miatt megingó belpolitikai stabilitás következménye. Mivel ez a jelenség a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan zajlott, a szerző inkább a pápai hatalom térvesztését látja a delegált bírói intézmény átmeneti hanyatlásának hátterében.

A VII. fejezetben Barabás esettanulmány-szerűen tárja fel a IX. Gergely pápa által Magyarországra küldött pápai káplán, Egidius kiküldött bírói tevékenységét. Egidius személye és betöltött tisztségei szolgálnak átvezetésként a következő fejezetbe, amelyben a szerző azokat a pápai káplánokat vizsgálja, akik különböző módokon kötődtek az Árpád-kori Magyar Királysághoz. Ez a fejezet látszólag független a főszöveg többi részétől, de hamar nyilvánvalóvá válik, hogy mégis szorosan kapcsolódik ahhoz: a korszak pápai káplánjai közül többen kaptak delegált bírói megbízást a Magyar Királyság területére, illetve a magyar egyházszervezet tagjai közül is többen viselték a pápai kápláni címet, majd vettek részt a pápai kiküldött bírászkodásban.

A kötet lényegre törően megfogalmazott konklúzióját egy függelék követi, amely a főszövegben említett vagy részletezett ügyek között segít eligazodni. A monumentális táblázat a delegált bírók egyházi tisztsége szerint állítja sorrendbe az eseteket. Mivel egy kinevezés általában két vagy három bírót hatalmazott fel, a táblázatban szükségszerűen ismétlések is előfordulnak.

Összefoglalásként elmondható, hogy Barabás Gábor *Delegated Papal Jurisdiction in Arpadian Hungary* című monográfiája a 13. századi magyarországi delegált bírászkodás kézikönyvének tekinthető. A kötet nem csak egy eddig kevésbé elemzett pápai kiküldési forma mélyreható elemzését nyújtja, hanem az Árpád-kori pápai–magyar kapcsolatokat behatóbb megismerését is tevékenyen segíti.